

ЗБОРНИК РАДОВА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ
XLIII/2003

Проф. др Невена Петрушић

ДОЖИВОТНО УЧЕЊЕ - НОВИ
ХОРИЗОНТИ УЧЕЊА
UDK 37.014.3+378

Рецензент: Проф. др Мирса Мијачић

Проф. др Невена Петрушић¹

"ДОЖИВОТНО УЧЕЊЕ" - НОВИ ХОРИЗОНТИ УЧЕЊА*

"Ум није посуда коју треба напунити,
него ватра коју треба распламсати"

Плутарх

I. "Друштво знања"

1. У савременом друштву образовање и научно знање представљају мотор друштвених промена. За разлику од индустријског друштва, у коме су водећу улогу одиграле *производне снаге*, у новом, постиндустријском друштву примат имају *интелектуалне снаге*. Научно знање квалификује се као примарна вредност једног друштва, док је универзитет место оспособљавања широких кругова младих за нова научна достигнућа која ће допринети друштвеном убрзању. Тим циљевима неопходно је прилагодити и сам образовни процес и ускладити га не само новим технолошким условима, већ и флексибилнијем, синтетичком приступу који карактерише савремену науку.²

2. Савремено друштво, у коме водећу друштвену улогу имају интелектуалне снаге, уобичајено се означава као друштво знања, "*друштво које учи за своју*

---

¹ Ванредна професорка Правног факултета у Нишу.

* Реферат саопштен на Мађународној Конференцији "Future of Legal Studies According to the Sorbonne-Bologna Process", The European Law students' Association, 44th International Council Meeting, 18-26. октобар, 2003., Будва, Република Црна Гора.

² Дабовић, Д.: Глобални метрополис: Културна логика постиндустријализма, ХРС, Београд, 1998., стр. 78-79.

и општу добробит”.³ Истовремено, друштво трећег миленијума, у коме нове информатичке технологије достижу неслућени развој, то друштво, у коме географска удаљеност људи и припадност одређеној држави или континенту све више губи на значају, обележава нова међузависност људи, наметнута, пре свега, заједничким животним окружењем и глобалним тржиштем радне снаге. Символи тог новог друштва, у чијем праскозорју живимо, јесу три позната појма - *промене, изазови и шансе*.⁴

3. С друге стране, развој друштва у 21. веку обележава феномен брзе експанзије и застаревања знања. Све веће усложњавање процеса рада, увођење нових радних процедура, промене у радном окружењу са потпуном новим технолошким средствима, све то нужно намеће потребу да сви запослени радници непрекидно стичу нова знања и умења како би успешно одговорили потребама процеса рада. Према истраживањима која су у пракси вршена, сваки запослени најмање два пута у току своје професионалне каријере пролази кроз процес стицања нових знања и вештина.⁵ Сагласно томе, доступност радних места, друштвени положај и реална способност конкуренције појединца, све мање зависе од формалне дипломе, а све више од његових укупних знања, умења и вештина и његове способности да се, као професионалац, прилагоди новим потребама.

---

³ Видети: *World Declaration on Higher Education for the Twenty-first Century: Vision and action i Framework for Priority Action for Change and Development of Higher Education*, усвојеним 9. октобра 1998. у Паризу, под покровитељством UNESCO-а, на Светској конференцији о високом образовању. (Текст докумената објављен је у интегралном облику на Интернет адреси: <http://www.unesco.org>). Припрема Конференције започела је 1995. године, усвајањем *Policy Paper for Change and Development in Higher Education*, о коме је вођена дискусија у оквиру пет регионалних састанака: Havana, новембар 1996; Dakar, април, 1997; Токуо, јули, 1997; Palermo, септембар 1997. и Beirut, март 1998. Такође, усвојен је и Извештај UNESCO-ве Међународне комисије о образовању за 21. век, рађен под руководством Жака Делора, изузетно вредна студија о визији развоја образовања, препуна лупидних запажања о утицају научно-технолошких, економских, социјалних, културних и других структурних промена савременог друштва.

⁴ Ткачикова, Ј.: *Modern European philosophy of lifelong learning, New platform for the learning society over continents*, www.oise.utoronto.ca/CASAE/cnf2003/2003papers/CAS03.pdf.

⁵ На ову околност указано је у Bengemann Raportu-u, "Europe and the global information society", који је, на захтев Европског савета, припремљен за skup одржан у Briselu, 26. маја 1994. године. Видети: <http://europa.eu.int/ISPO/ida.text/english/bangeman.html>.

Ера постиндустријског друштва, чије су основне карактеристике новост, убрзање, привременост и разноликост, мора имати образовни систем са истим тим карактеристикама, како би био довољно компатибилан са окружењем.⁶ Осмишљавање нове политике образовања, окончано је концептуализацијом нове стратегије образовања, тзв. доживотног учења, (lifelong learning - LLL), образовања које се одвија током читавог живота. Ради се о процесу перманентног развоја човекове личности, усвајања нових знања и вештина и унапређења социјалних способности појединца, чији је циљ да ни један таленат, који је као ризница сакривен у сваком човеку, не остане неискоришћен.⁷

4. На истоветним идејама заснована је визија развоја уједињене Европе. У Европској унији, која је пројектована као широко подручје демократске сигурности, уређена на начелима плуралистичке и парламентарне демократије, недељивости и универзалности људских права, владавине права и заједничког културног наслеђа обogaћеног разноликошћу, подразумева се толерантан међусобни однос људи из свих крајева света, успостављање могућности за заједнички живот, остваривање идеје одрживог развоја (sustainability), социјална укљученост људи, (social inclusion) активно грађанско друштво (active citizenship) и лични и професионални развој сваког појединца (personal development).⁸

За остваривање ових циљева, од кључне важности је реформа образовног система, што је наглашено у свим релевантним документима Европске уније и Савета Европе. Од тога каквом ће брзином образовни систем бити прилагођен новим друштвеним потребама, зависи укупан економски, друштвени и културни развој, степен пријгодљивости свих сегмената друштва дигиталном добу и изазовима информацијских технологија.

Синоним промена у образовном систему које се данас врше на нивоу Европске уније, јесте **информисан, аутономан, активан, одговоран, моти-**

⁶ Дабовић, Д.: *op. cit.*, стр. 68.

⁷ Делор, Ж.: *Образовање - скривена ризница*, UNESCO, Извештај Међународне комисије о образовању за XXI век, Министарство просвете Републике Србије, 1996, Београд, стр. 12.

⁸ Ради се о основним постулатима законодавства Европске уније, који су уграђени и у њена темељна документа. Видети: *Treaty on European Union*, (тзв. уговор из Мас-трихта) од 7. фебруара 1992, ступио на снагу 1. новембра 1993, *Treaty of Amsterdam* (тзв. Амстердамски уговор), од 2. октобра 1997, ступио на снагу 1. маја 1999. и др.).

висан и друштвено интегрисан грађанин, који је током школовања припремљен за комплементарне улоге не само грађанина своје државе, већ и европског грађанина и грађанина света. За остваривање неограничене мобилности, неопходно је развијање адаптивних и радних способности појединаца, као и креирање јединственог “портфолио“ система, који би обезбедио могућност сваком грађанину да презентује своје компетенције и квалификације на сваком месту у Европи.⁹

5. Уобличавање нове образовне стратегије повезано је са низом разноврсних питања, међу којима се, као најзначајнија, могу издвојити: општа права на подручју васпитања и образовања, проширење понуде организационих облика, садржаја и метода учења и поучавања, остваривање права на избор врсте образовања, остваривање права на једнакост у образовању и образовном постигнућу и слобода поучавања и истраживања у домену образовања. Етаблирање ових права и њихово практично остваривање, израз су настојања да се одговори потребама културно плуралног друштва, ојача аутономни положај наставника и истраживача и прошири могућност друштвене еманципације и интеграције свих појединаца и друштвених група, посебно маргиналних група (лица са посебним потребама, припадника мањинских заједница, избеглица и расељених лица и др.).

Процес образовања треба да омогући:

- познавање и прихватање основних начела и вредности европског демократског наслеђа, као што су достојанство човека, универзалност и недељивост људских права и слобода, културни плурализам, владавина права, мир, солидарност, сарадња, рационално мишљење, уравниотежен и одржив развој, одговорност и др.;
- стицање одговарајућег нивоа политичке и информатичке писмености, која гарантује аутономно и активно суделовање појединца у планирању, подстицању и контроли демократског развоја;

---

⁹ Ова идеја остварена је креирањем јединственог модела *European curriculum vitae*. Европски CV, који је Европска комисија презентовала 2002. године, пружа опсежне и стандардизоване податке о формалном образовању, радном искуству, знању страних језика, врсти обуке, као и социјалним, организационим и техничким вештинама и компетенцијама појединца, стеченим изван формалног система образовања. Образац European CV доступан је на сајту: www.cedefop.eu.int.

- стицање општих и стручних знања и вештина које су неопходне да делотворно прилагођавање појединца променљивим условима живота и рада;
- знање страних језика, развој одговорности, отворености и критичности, способност прихватања различитости, јачање вештина преговарања и ненасилног решавања сукоба, што је, такође, део савремених образовних програма у уједињеној Европи.¹⁰

6. Нови приступ образовању темељи се на четири стратешка циља: “учење за знање”, “учење за рад”, “учење за заједнички живот” и “учење за постојање”.¹¹ Остваривање ових циљева подразумева развијање квалитативно друкчијег типа образовања, образовања које подстиче човека на трајно учење у подруштвљеном образовном окружењу, при чему “учење учења” (learnt to learn) постаје основни постулат човековог живота и рада.¹²

2. Европска политика и стратегија “доживотног учења”

7. Политика, стратегија и пракса доживотног учења, као и сама дефиниција овог облика образовања, темеље се на једном од базичних документа, на основу којих европске државе данас трансформишу своје системе образовање. Реч је о “Меморандуму о трајном (доживотном) учењу” - “**A Memorandum on Lifelong Learning**”, усвојеном на заседању Европске комисије у Бриселу 30. октобра 2000.¹³ Његовим усвајањем, у целој Европи започео је процес консултација, у циљу формулисања заједничких стратегија и припрема заједничких мера које би доживотно учење учиниле доступним свим људима, чиме би се обезбедили услови за развој грађанског друштва, социјалне кохезије и интеграције, пуне запослености¹⁴ и личног развоја сваког појединца.¹⁵

---

¹⁰ Из наставних програма у уједињеној Европи данас ишчезава све оно што је базирано на етноцентризму, стереотипима и предрасудама у тумачењу себе и других народа и група, сви они садржаји којима се величају ратови, насиље и власт над другима.

¹¹ Делор, Ж.: *ibidem*.

¹² Bengemann Report.

¹³ *A Memorandum on Lifelong Learning*, Commission of the European Communities, Brussels, 30.10.2000, SEC(2000) 1832., <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf>. у даљем тексту “Memorandum”.

¹⁴ Један од главних циљева доживотног учења јесте повећање запосливости радника (Детаљно: Загоре, С., Половић, Ђ.: *Тржиште рада и запошљавање*, Завод за запо-

"Доживотно учење" обухвата све врсте образовних активности од "колевке до гоба" (from cradle to grave), од најранијег детињства до дубоке старости, којима се перманентно надограђују, побољшавају и актуелизују људска знања, способности и компетентности које се односе на личне, грађанске, социјалне и радне перспективе.¹⁶ Овај перманентни тип образовања не своди се само на стицање квалификација које су непосредно повезане са професијом појединца, већ обухвата континуирано обнављање свих способности, интересовања, знања, вештина и умења током читавог живота. Трајно учење укључује све видове образовања - формално, неформално и информално образовање,¹⁷ а његове основне предности огледају се у флексибилности, разноврсности и доступности у времену и простору.

шљавање Црне Горе, Подгорица, 2003). У том смислу, доживотно учење представља једну од кључних смерница европске активне политике запошљавања, дефинисане на ванредном састанку Европског савета, одржаном у Луксембургу 20. и 21. новембра 1997. године, која се темељи на четири стуба: 1. побољшање запосливости радника, 2. подстицање подuzетништва, 3. подстицање прилагодљивости појединаца и предузећа и 4. изједначавање могућности запошљавања. Усвајање ових смерница, значило је акт извршења обавеза држава чланице у области политике запошљавања, преузетих Амстердамским уговором од 1997., којим је допуњен Уговор о Европској унији. (Видети: *The legal framework following the treaty of Amsterdam*, (<http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/cha/c10101.htm>). Сагласно Амстердамском уговору, Европски савет сваке године анализира стање на подручју запошљавања у Европској унији и доноси одговарајуће одлуке, којима обликује смернице у домену политике запошљавања. На основу извештаја држава чланица о спровођењу политике запошљавања, на састанку Европског савета у Бечу, 11. и 12. децембра 1998. године, закључено је да смернице утврђене претходне године на састанку у Луксембургу обезбеђују целовит и дугорочан приступ проблему незапослености, те да не постоји потреба за изменама њихове четворостубне структуре, тако да она остаје непромењена и у наредним годинама. Такво опредељење потврдиле су и касније одлуке других органа ЕУ. (Видети, нпр.: *Decision no. 1145/2002/ec of the European Parliament and of the Council Of 10 June 2002 On community incentive measures in the field of employment*, <http://europa.eu.int>).

¹⁵ *European Council Presidency Conclusions*, Lisabon, 23-24. mart 2000, paragraph 5, 24 i 25, pp. 2 i 8; *European Council Presidency Conclusions*, Santa Maria da Feira, 19-20. june 2000, paragraph 33, p. 6. (<http://europa.eu.int>).

¹⁶ Видети уводни део Меморандума.

¹⁷ Према дефиницији садржаној у Меморандуму, формално образовање реализује се у официјелним образовним институцијама и његов крајњи резултат јесу признате дипломе и квалификације. Неформално образовање остварује се паралелно са основним образовним и квалификационим системима и обично се окончава издавањем

8. Меморандум дефинише шест кључних порука:

а. **Нове базичне вештине за све:** (*New basic skills for all*): гарантовање универзалног и непрекидног приступа образовању којим се стичу и иновирају вештине потребне за активно учење у «друштву знања». Од посебне важности је упознавање са новим информационим технологијама, учење страних језика, стицање техничке културе, развијање предузетничког духа и социјалних умења.

б. **Повећано инвестирање у људске ресурсе.** (*More investment in human resources*)

ц. **Иновације у настави и учењу:** (*Innovation in teaching and learning*) развијање активних и ефективних метода наставе и учења и њихово увођење у процес континуираног и широкообухватног образовања.

д. **Валоризација образовања** (*Valuing learning*): значајно побољшање начина за разумевање и оцену учења у образовном процесу и резултата тог процеса, посебно кад је у питању неформално и информално образовање. Крајњи циљ је да се постигну јединствени критеријуми за оцењивање постигнутог нивоа знања и умења, независно од начина, облика и система образовања.

е. **Преосмишљавање консултантских функција** (информисање и оријентација): (*Rethinking guidance and counselling*) обезбеђивање квалитетних услуга информисања и консултовања о могућностима образовања и обуке у свим деловима Европе, лако доступних свим старосним групама.

ф. **Приближавање образовања дому** (*Bringing learning closer to home*): стварање могућности да непрекидно образовање и обука буду што ближи дому сваког појединца укљученог у процес образовања.

9. У земљама Европске Уније остваривање политике доживотног учења представља приоритетан задатак, који се постепено остварује путем усаглашених и координисаних мера и активности. У периоду који је уследио након

официјелног сертификата. Оно може да се оствари на радном месту, кроз активност друштвених група и организација (као што су омладинске организације, професионална удружења, политичке партије и сл.). Оно, такође, може да се реализује преко организација и служби које представљају допуну формалном образовању (музички, позоришни или спортски разреди или приватни часови за припремање испита). Информално образовање спроводи се спонтано, током свакодневног живота појединаца. За разлику од формалног и неформалног образовања, информално образовање није обавезно и организовано и појединци га углавном не препознају као начин стицања знања и умења.

усвајања Меморандума, одржано је неколико значајних скупова на којима су резимирани постигнути резултати,¹⁸ разматрани путеви унапређења "доживотног учења" и формулисани начини стварања јединственог европског простора "доживотног учења". Међу најзначајнијим документима који су допринели даљем унапређењу праксе «доживотног учења», издвајају се: «**Индикатори квалитета доживотног учења**», «**Циљеви система општег и професионалног образовања**», «**Створимо европски простор доживотног учења**», настали као резултат заједничке образовне политике Европске уније.¹⁹

Истовремено, покренуто је низ иницијатива, које се постепено уобличавају у конкретне акционе планове, као што су: «**E-Learning**», чији је циљ повећање нивоа компјутерске писмености и опремање образовних установа новом рачунарском опремом, «**A Gateway to the European Learning Area**», портал који обезбеђује лак доступ информацијама о образовним и професионалним могућностима у читавој Европи, «**European CV**», унификована форма биографије, која доприноси мобилности радне снаге на јединственом европском

¹⁸ Видети: *Implementation, results and overall assessment of the European Year of Lifelong Learning* (1996), Report from the Commission of the European Communities, COM (1999) 447 final, 15 septembar 1999. (<http://europa.eu.int/comm/education/policies/llll/life/report.pdf>).

¹⁹ На састанку министара образовања држава чланица Европске уније и држава кандидата за пријем, одржаном у Риги, јуна 2001. усвојен је Извештај о доживотном учењу. На следећем састанку у Братислави, јуна 2002. године, усвојен је извештај под насловом "Индикатори квалитета доживотног учења" ("Quality indicators of lifelong learning"). Фебруара 2002. године, Савет образовања ЕУ усвојио је извештај "Циљеви система општег и професионалног образовања" ("Objectives of the education and training systems"), а током 2002. Савет је Резолуцијом о доживотном учењу (2002-С 163-01), прихватио предлог под насловом "Створимо европски простор доживотног учења", ("Making a European area of lifelong learning a reality") и упутио позив свим државама чланицама да створе услове у укључе све важне субјекте, посебно социјалне партнере, грађане, локалне и регионалне институције у израду и реализацију конкретних програма доживотног учења. Од Европске Комисије затражено је да обезбеди размену добрих пракси и услове за ефикасну сарадњу држава, да створи одговарајућу базу података, те да на основу резултата Болоњског процеса пружи оквир за признавање квалификација на јединственом европском простору. На скупу у Софији, одржаном 9. 11. 2002. године, који је био посвећен образовању одраслих, усвојена је Софијска декларација, на којој су резимирани постигнуте резултати и упућен Позив на акцију свим заинтересованим субјектима.

простору, «**Action Plan for Mobility**», Акциони план који се састоји из низа општих препорука за побољшање мобилности, «**European Forum on Transparency of Qualifications**», Европски форум за транспарентност квалификационих критеријума у области продуженог образовања, «**Action Plan to Promote Entrepreneurship and Competitiveness**», план за повећање предузетништва и компетитивности и др.

3. Прилагођавање високошколског образовања политици «трајног учења»

10. Прилагођавање традиционалног универзитетског образовања политици «доживотног учења» веома је комплексан и дуготрајан процес, који треба да обезбеди задовољење образовних потреба појединаца и заједнице и омогући остваривање нове филозофије и визије образовања на којој је засновано савремено «друштво знања».

Реформа универзитетског образовања подразумева не само реконструкцију наставног плана и програма, већ и корените промене у самој мисији и приступу образовању, што, поред осталог, укључује:

- редефинисање циљева универзитетског образовања у складу са новим концептом «доживотног учења»,
- партиципација свих заинтересованих друштвених субјеката у уобличавању образовног програма,
- измене у традиционалној трансмисивној настави, у складу са принципима: учење уместо поучавања, истраживање уместо преношења знања, сарадња уместо такмичења, комуникација и расправа уместо питања-одговор традиционалног наставног стила,
- креирање планова и програма који обезбеђују не само стицање одговарајућег квантума релевантних теоријских знања и практичних вештина и умења неопходних за бављење одређеном професијом, већ и унапређење способности студената за активно учешће у социјалном, културном, политичком и економском животу заједнице,
- могућност студената да избором наставних предмета изграђују сопствени професионални профил, у складу са жељама и интересовањима,
- уобличавање модуларног типа образовних програма и увођење кредит система,

- подстицање активног учешћа студената у свим фазама процеса образовања - од планирања до евалуације,
- измене у положају и односу субјеката процеса образовања - активно, партиципативно и кооперативно учење, које студенте ставља у положај конструктора сопственог знања и стварних и активних субјеката образовног процеса,
- промене у педагошкој улози наставника; наставник - партнер у педагошкој интеракцији, водитељ кроз процес учења,
- стварање услова да факултет буде заједница учења и место размене знања,
- развијање и имплементација нових интерактивних наставних метода, образовних методологија и техника (радионичарски рад, рад у малим групама, «Учење базирано на проблему», рад на пројектима, «brainstorming», «играње улога» и др.),²⁰
- примена атрактивних, стимулативних и ментално провокативних вежби у раду са студентима, базиран на принципима «искуственог учења» (учење кроз делање« «learning by doing»),²¹,
- стицање знања, вештина и умења «изван учионице», у реалној радној средини,
- веће коришћење савремених информационих и комуникационих технологија у настави,

---

²⁰ О интерактивним методима рада и њиховим предностима у односу на класичне облике трансмисивне наставе, видети: Ивић, И., Пешикан, А., Антић, С.: *Активно учење, приручник за примену метода активног учења/наставе*, Институт за психологију, Београд, 2001, стр. 20). О појединим образовним техникама и моделима групног и индивидуалног рада: Јанковић С., Тинде, К, Ц.: *Основне претпоставке радионичарског поступка*, Учионица добре воље, "Група МОСТ", Београд, 1996; Попадих, Д.: *Ефекти радионица и њихова евалуација*, Учионица добре воље, "Група МОСТ", Београд, 1996; Гутников, Аркадий.: *Обучение профессиональным навыкам* (Интерактивныe методикe обучения, део књиге *Профессиональные навыки юриста: опыт практического обучения*, објављен на сајту <http://www.lawclinic.ru>); Петрушић, Н.: *Технике «Мождана олуја» и «играње улога»*, Практично образовање правника, Клиника за грађанско право Правног факултета у Нишу, Ниш, 2003, стр. 28-31).

²¹ Израз је креирао John Dewey, амерички филозоф и педагог, заговорник идеје о учењу путем овладавања вештинама. Овај вид учења био је, изворно, заснован на споља видљивој активности ученика, да би се током времена појам "активност" знатно пороширила, обухватајући менталне, моторне, вербалне и др. активности, које доприносе овладавању одређеним знањима, умењима и вештинама. "Учење кроз делање" данас представља један од широко примењиваних активних метода наставе/учења у школској и универзитетској настави.

- оспособљавање и мотивисање студената за «самоучење» после окончања студија,
- подстицање одговорности студената за сопствено образовање,
- давање значаја не само ономе «шта се учи», већ и «како се учи»,
- укључивање студената у непосредни истраживачки рад и њихово оспособљавање за самостално прикупљање, селектовање и обраду података, уз коришћење савремене информатичке технологије,²²
- развијање комуникативности, правне и моралне одговорности, способности за тимски рад и изградњу конструктивних стратегија за поступање у различитим животним ситуацијама,
- увођење нових облика учења, као што је, нпр., «учење на даљину» (Distance Learning), «Учење уз помоћ компјутера» (Computer-Aided Learning, CAL),
- креирање и примена нових образовних материјала, који омогућавају учење прилагођено потребама студената,
- израда адекватног програма евалуације рада наставника и сарадника,
- уобличавање нових индикатора за мерење и вредновање постигнућа студената,
- вредновање неформалног и информалног образовања,
- обука, усавршавање и мотивисање наставника за примену интерактивних облика рада са студентима,
- веће укључивање у европске програме намењене развоју високошколског образовања («Tempus», «Socrates II», «Leonardo da Vinci II», «Youth», «Equal»),
- стварање материјалне базе за квалитетан научни и наставни рад.

---

²² Један од метода рада којим се ови циљеви са успехом остварују јесте рад студената на пројектима. О предностима које он пружа, детаљно: Петрушић, Н.: *Рад студената на пројектима – облик наставе на основним студијама*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Vol. XV-XVI, Ниш, 2001. стр. 275-280).

